

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1453

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID:ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 896

Kitap Adı: Eş'arı Atomculuğu -Erken Dönem Eş'arı Kelâmında Cevher Anlayışı-
Book Title (English): Ash'arite Atomism: The Understanding of Substance in Early
Ash'arite Kalâm

ISBN: 978-625-6123-48-9

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786256123489

Yazar | Author: | Fatıma Akkaya ÖĞE | orcid.org/0000-0003-3780-7513

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 166

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRH | İslam: theology & doctrine | İslam: teoloji ve doktrin

BISAC: RELO37010 | Islamic Theology | İslam Teolojisi

THEMA: HRH | İslam: theology & doctrine | İslam: teoloji ve doktrin

LC: BP166.1 | Islamic Philosophy | İslam Felsefesi

Atf Bilgisi | Cite as: Akkaya Öge, Fatıma. *Eş'arı Atomculuğu -Erken Dönem Eş'arı Kelâmında Cevher Anlayışı-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

EŞ'ARÎ ATOMCULUĞU

Erken Dönem Eş'arî Kelâmında Cevher Anlayışı

Fatıma AKKAYA ÖĞE

Ankara 2024

Yazar Hakkında | About the Author

Fatıma AKKAYA ÖĞE

1996 yılında Kırıkkale’de doğmuş ve ilk, orta ve lise eğitimini orada tamamlamıştır. 2014 yılında üniversite sınavında derece yaparak İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İslam ve Din Bilimleri bölümünü birincilikle kazanmış ve 2019 yılında bölümden ikincilikle mezun olmuştur. Aynı üniversitede kelâm bilim dalında başladığı yüksek lisansını 2022 yılında “Mütekaddim Dönem Eş’arî Kelâmında Cevher Anlayışı” başlıklı teziyle tamamlamıştır ve hâlihazırda Prof. Dr. İlyas Çelebi danışmanlığında Şerhu’l-Mevâkıf literatürü üzerine doktora tezi hazırlamaktadır. Yürütücülüğünü yaptığı TÜBİTAK projesi yanında neşir ve dokümantasyon alanlarındaki projelerde de görev almaktadır.

Fatıma AKKAYA ÖĞE

She was born in 1996 in Kırıkkale and completed her primary, secondary and high school education there. In 2014, she won the Istanbul 29 Mayıs University Department of Islamic and Religious Sciences with the first place and graduated from the department in 2019 with the second place. She completed her master’s degree in kalâm at the same university in 2022 with his thesis titled “The Understanding of Substance in the Mutaqaddimîn Period of Ash’arite Kalâm” and is currently preparing a doctoral dissertation on the literature of Sharḥ al-Mawāqif under the supervision of Prof. Dr. İlyas Çelebi. In addition to the TUBITAK project she lead, she is also involved in projects in the fields of publication and documentation.

Kıymetlilerim anneme ve babama...

Kitap Hakkında

Eş'arî Atomculuğu -Erken Dönem Eş'arî Kelâmında Cevher Anlayışı-

Atomculuk, kelâm ilminden önce farklı coğrafya ve medeniyetlerde de görülen bir âlem tasavvurudur. Çalışmanın birinci bölümü bu nedenle, kelâm atomculuğunun kaynağı hakkındaki tartışmalar ile en meşhur atomculuk modelleri olan Yunan ve Hint atomcu düşüncelerinin - özellikle- atom hakkındaki görüşlerine ayrılmıştır. Birinci bölümde kelâm atomculuğunun kaynağı ile ilgili kesin bir yargıya ulaşmak yahut bir iddia ortaya koymaktan ziyade atomcu teorinin nasıl farklı düşünceleri temellendirmek için kullanıldığı üzerinde durulmuştur.

Kelâm ilmine Mu'tezile tarafından dâhil edildiği için atomculuğun; kelâmî ilkelerle uyumlu hale getirilmesi, yöneltilen eleştirilerle gelişmesi ve dönüşmesi de Mu'tezilî kelâmcılar elinde olmuştur. Bu sebeple çalışmanın ikinci bölümünde Mu'tezile'nin cevher anlayışı ele alınmıştır. Kendi kelâmî ilkeleri ile uyumlu bir cevher anlayışı ortaya koyan Mu'tezilî kelâmcılar gerek cevherin tanımı gerek özellikleri gerekse arazlarla ilişkisi ve cismi oluşturma keyfiyeti konusunda birbirlerinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Mu'tezile ile kelâmî birçok konuda farklı görüşler ileri süren Eş'arî kelâmcılar cevher-araz teorisine dayanan âlem anlayışını savunmak konusunda Mu'tezile'yi takip etmiştir. Müttekaddim dönem Eş'arî kelâmında atomculuk teorisi, mezhebin kurucusu Ebu'l-Hasan el-Eş'arî'den itibaren benimsenmiştir. İmam Eş'arî'den sonra mezhebin diğer mensupları Ebû Bekr el-Bâkullânî, İbn Fûrek, Ebû İshâk el-İsferâyînî, Ebû Ca'fer es-Simnânî, Abdulkâhir el-Bağdâdî, İmâmu'l-Haremeyn el-Cüveynî ve Abdurrahman b. Me'mûn el-Mütevellî tarafından da savunulan, geliştirilen, detaylandırılan ve güçlendiren cevher anlayışı ise çalışmanın üçüncü bölümünü ve konusunu oluşturmuştur. Temelde Eş'arî cevher anlayışını içeren bu bölümde ayrıca bu anlayışın Mu'tezile ile kıyaslanması ve mezhep özelindeki değerlendirilmesi de yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm; Eş'ariyye; Atomculuk; Âlem; Cevher

About the Book

Ash'arite Atomism: The Understanding of Substance in Early Ash'arite Kalām

Atomism is a conception of the world seen in different geographies and civilizations before the field of kalām. For this reason, the first part of the study is devoted to the discussions about the origin of the kalām atomism and the views of the most famous atomism models, the Greek and Indian atomist thoughts, especially about the atom. The first chapter, rather than reaching a definite judgment or claiming the origin of kalām atomism, focuses on how atomist theory is used to justify different ideas.

Atomism was included in the field of kalām by Mu'tazila. For this reason, it was Mu'tazilite mutakallimūn who harmonized the theory with theological principles and developed it with the criticisms directed. For this reason, in the second part of the study, the concept of substance of Mu'tazila is discussed. Mu'tazilite mutakallimūn put forward an understanding of substance in harmony with their theological principles. They put forward different views on the definition of substance, its properties, its relationship with accidents, and the nature of constitution the body.

Ash'arite mutakallimūn, who put forward different views on many issues with Mu'tazila, followed Mu'tazila in defending the understanding of the universe based on the atomist theory. The theory of atomism in Ash'arite theology of the mutakaddimūn period has been adopted since Abu'l-Hasan al-Ash'ari, the sect's founder. The third part and subject of the study is the concept of substance, which was developed, elaborated, and strengthened by Ash'arite mutakallimūn. These Ash'arite mutakallimūn are Imām Ash'ari, Abū Bakr al-Bāqillānī, Ibn Fūrak, Abū Ishaq al-Isfarāyīnī, Abū Ja'far al-Simnānī, al-Baghdādī, Imām al-Haramayn al-Juwaynī and al-Mutawallī. In this section, which includes the Ash'ari understanding of substance, this understanding is also compared with the Mu'tazila and evaluated in terms of the sect.

Keywords: Kalām; Ash'arite; Atomism; Universe; Substance

ÖN SÖZ

Çalışmanın hazırlanma sürecinde bana destek olmuş bazı isimlere teşekkür etmeliyim. Öncelikle lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca kelâmî birikiminden çokça istifade ettiğim, kelâmî kimliğimin ve birikiminin büyük kısmını kendisine borçlu olduğum, çalışmanın konusunun seçiminden son okumasına kadar bana yol gösteren, öğrencisi olmayı gurur vesilesi addettiğim danışmanım Prof. Dr. İlyas Çelebi'ye tüm emekleri için şükran ve minnetlerimi sunmak isterim. Yine lisans hayatımın başlarından bugüne kadar, kendisinden çokça istifade ettiğim Prof. Dr. Mustafa Sinanoğlu'na destekleri için teşekkür ediyorum. Kelâm atomculuğu ile ilgili çalışmalarıyla alana öncülük eden Doç. Dr. Mehmet Bulgen'e kendisine sorduğum tüm sorulara ilgiyle cevap verdiği ve çalışmam konusunda beni teşvik ettiği için müteşekkirim. Hem kelâm alanındaki çalışmalarından sıklıkla faydalandığım hem de bu süreçte fikirlerine başvurduğum Doç. Dr. Osman Demir, Dr. Ahmet Mekin Kandemir ve Dr. Mehmet Aktaş hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Kendisi de halihazırda Bâkılânî ile ilgili bir doktora tezi hazırlayan Zeynep Büşra Özdemir'e benimle paylaştığı bilgiler ve kaynaklar için teşekkür ediyorum.

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nin her bir mensubuna lisans ve yüksek lisans yıllarımda gösterdikleri maddi ve manevi destekten ötürü teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Ayrıca bursiyeri olduğum TÜBİTAK'a BİDEB programı kapsamında sağladığı destek için teşekkür ediyorum.

Bu vesileyle; beni bugünlere getiren, varlıklarını şükür sebebi saydığım kıymetlilerim annem ile babama tüm fedakarlıkları ve destekleri için teşekkür etmek isterim. Ayrıca ilk yol arkadaşlarım, kardeşlerime yanımda oldukları tüm zamanlar için teşekkür ederim. Son olarak bana herkesten çok güvenen, çalışma boyunca

ca tüm fikirlerimi dinleyen, çalışmamı baştan sona titizlikle okuyan, akademik anlamdaki en büyük destekçim hayatımın cevheri (değerli taşı, aslı, özü..) eşim Furkan'a bu kadar güzel bir insan olduğu için teşekkür etmeliyim.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Fatıma AKKAYA ÖĞE
Sakarya/2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN	23
1. Kelâm Atomculuğunun Kaynağı	23
2. Yunan Atomculuğu	30
2.1. Leukippos-Demokritos	30
2.2. Epiküros-Lucretius	33
3. Hint Atomculuğu	36
3.1. Nyaya-Vaiseşika Atomculuğu	37
3.2. Budizm ve Caynizm Atomculuğu	41

İKİNCİ BÖLÜM

MU‘TEZİLENİN CEVHER ANLAYIŞI	45
1. Âlemin Yapısı	45
1.1. Âlem Cisimlerden Oluşur	47
1.2. Âlem Arazlardan Oluşur	49
1.3. Âlem Cevher ve Arazlardan Oluşur	51
2. Cevher Anlayışı	53
2.1. Cevherin Tanımı	53
2.2. Cevherin Özellikleri	55
2.2.1. Ma‘dûm Cevher	56
2.2.2. Cevher-i Ferdin Bölünemezliği	58
2.2.3. Cevherlerin Mütecânisliği/Mütemâsillliği	65
2.2.4. Cevherin Boyutları	66
2.2.5. Cevherin Yönleri	68
2.2.6. Cevherin Görülmesi	69
2.2.7. Cevherlerin Tedâhülü	71
2.2.8. Cevherlerin Bekâsı, Fenâsı ve İadesi	73
2.3. Cevherin Arazlarla İlişkisi	75
2.4. Cevherlerin Birleşmesi Meselesi	77
2.4.1. Cismin Tanımı	78

2.4.2. Cismi Meydana Getiren Cüz Sayısı -----	79
2.4.3. Cismin Hudûsu-----	81
2.4.4. Cismin Tabiatı-----	83
2.5. Boşluk-----	86
3. Değerlendirme-----	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EŞ'ARİYYE'NİN CEVHER ANLAYIŞI -----	93
1. Âlem Tasavvuru-----	93
1.1. Âlemin Mâhiyeti/Mânası -----	94
1.2. Âlemin Kısımları -----	96
1.3. Âlemin Hâdis Oluşu -----	99
2. Cevher Tasavvuru -----	109
2.1. Cevherin Tanımı ve Neliği -----	109
2.2. Cevherin Özellikleri -----	112
2.2.1. Tehayyüz ve Temekkün -----	113
2.2.2. Cevher-i Ferdin Bölünemezliği -----	115
2.2.3. Cevherlerin Mütecânisliği/Mütemâsillliği-----	118
2.2.4. Cevherin Yönleri-----	119
2.2.5. Cevherin Şekli-----	120
2.2.6. Cevherin Hudûs Anı -----	121
2.2.7. Cevherlerin Bekâsı, Fenâsı ve İadesi -----	122
2.3. Cevherin Arazlarla İlişkisi -----	126
2.3.1. Arazın Tanımı -----	126
2.3.2. Cevherin Arazilardan Ayrılması-----	128
2.4. Cevherlerin Terkibi Meselesi -----	129
2.4.1. Cisim Tanımı ve Cismin En Azı-----	129
2.4.2. Cevherlerin Birleşmesinin Keyfiyeti-----	131
2.5. Boşluk-----	133
3. Değerlendirme-----	133
SONUÇ -----	145
KAYNAKÇA -----	151
DİZİN -----	163

KISALTMALAR

a	: Yazma eserde varağın ön/vech sayfası
b	: Yazma eserde varağın arka/zahr sayfası
b.	: Bin (Oğlu)
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
dip.	: Dipnot
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
krş.	: Karşılaştırınız
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
sy.	: Sayı
t.y.	: Basım tarihi yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
y.y.	: Basım yeri yok